Van Den Herd

tijdschrift

van

HEEMKUNDEKRING DE HEERLIJKHEID OIRSCHOT

= =

Jaargang 21 nummer 2 - juni 2014

= =

Redactie:	Hanneke v.d. Bogaart-Vugts	Molenstraat 12 tel. 0499 572221
	Maria van Deutekom	Noyenstraat 12 tel. 06 33802883
Lay-out:	John Putmans	Dekanijstraat 3 tel. 06 46740769

Overname van artikelen is toegestaan met bronvermelding.
ISSN 1387 - 2060

INHOUD

COLLECTIE RAVENPOORT
Hanneke v.d. Bogaart-Vugts 3 - 5

VLEMMINX, ERVEN & CO
Theo van de Loo 6

TERUG NAAR HET OIRSCHOT VAN TOEN (4)
Clari van Esch-van Hout 7 - 14

VAN MILITAIR KAMPEMENT TOT
GEN. MAJ. DE RUIJTER VAN STEVENINCKKAZERNE
OIRSCHOT (2)
Frans Adriaanse 15 - 20

SCHOLASTICAAT (5)
Pater Thei Hustin 21 - 24

MUSEUMSCHATTEN
Nelly van Kessel 24 - 27

DE KANUNNIKEN VAN OIRSCHOT (3)
Hanneke v.d. Bogaart-Vugts 28 - 40

COLLECTIE RAVENPOORT

Bij het uitruimen van het archief van Toon van Esch zijn we op een aantal oude documenten gestoten. Een lichte euforie beving ons toen bleek dat de oudste akte gedateerd was: 1391, wat betekent dat we ongeveer de vroegste akte over Oirschot in ons bezit hebben.
Helaas kon niemand van de aanwezigen de tekst lezen. Een cursus paleografie (kennis van oud [hand]schrift) zou geholpen kunnen hebben, ware het niet dat de tekst bovendien in het Latijn was opgesteld. Uiteraard werd onze nieuwsgierigheid gaandeweg groter.

Tijdens de cursus genealogie werden de documenten voorgelegd, waarop de docent Anton Neggers spontaan aanbood zich daarover te buigen. En hij heeft meer dan dat gedaan! Bij gelegenheid van de opening van het nieuwe erfgoedcentrum bood hij de heemkundekring een map aan met daarin de collectie oude aktes niet alleen keurig opgeborgen, maar ook getranscribeerd, gefotografeerd, gedocumenteerd en van verklarende uitleg voorzien. Deze schat aan tot nu toe onbekende gegevens heeft hij terecht ‘collectie Ravenpoort’ gedoopt.

Naast een kwartierblad van Toon van Esch, een overzicht van Toon's publicaties en een index op persoonsnamen bestaat de kern van de collectie uit:

1. Een afschrift van een transportakte uit het schepenprotocol van 's-Hertogenbosch, voorzien van 2 twee zegels (slechts gedeeltelijk bewaard), gedateerd 1391. Het gaat over een erfpacht van twaalf mud rogge, die Wilhelm, zoon van wijlen Henrick heer de Rode overdraagt aan Wilhelm de Arle.
2. Een afschrift van een transportakte uit 1628, eveneens uit het Bossche schepenprotocol maar nu in de landstaal. Daarin wordt beschreven dat Jan, zoon van Jan Rutger van Hees een rente, die hij heeft geërfd van zijn vader, overdraagt aan Anthonij Willems van den Berch.
3. Een afschrift van een schuldbrief uit 1717. Vrouwe Maria Eugene geboren baronesse de Coudenhoven de Fraitteur en haar man, Heere Gerard baron van Graven (die kasteel Croij en de heerlijkheid Stiphout kocht van de familie Van Leefdael), leenden 5000 gulden van Arnoldus van Wamel, zoon van meester Johan van Wamel en juffrouw Maria Feij (zus van de dokter Arnoldus).
4. Een afschrift van een '*Quitantie van den pagt'* uit 1749, afgegeven door de rentmeester van de *Stads kercken* van 's-Hertogenbosch aan de eigenaar van het *'Groot huijs tot Oorschot',* waarop een pacht rust ten behoeve van het kerkbestuur.
5. Een afschrift van verschillende gemeentelijke akten die betrekking hebben op de openbare verkoop van het schoolhuis in 1830. Op zeven pagina's worden eerst de verkoopcondities vastgelegd en in het tweede deel wordt het verloop van de publieke verkoop beschreven.
6. Kladnotitie met bewoningsgegevens over het huis 'Jegers Huufke', waarschijnlijk geschreven door Hendrik Noyen in het begin van de 20e eeuw.

Om een beknopt voorbeeld te geven van de toegevoegde achtergrondinformatie: het ‘groot huijs’ in het centrum van Oirschot was eigendom van de weduwe Du Tromp, met haar meisjesnaam Jasperina Jasper van Esch geheten. Zij werd in 1675 geboren in Oirschot als dochter uit een notabele familie, die al sinds de middeleeuwen in ons dorp voorkomt. In 1738 woonde de weduwe met haar drie zonen en twee beesten op Kerkhof nummer 142, die onze buren van het nieuwe erfgoedcentrum blijken te zijn: hoek Odulphusstraat en Dekanijstraat.

Afschrift transportakte, gedateerd 1391

Het behoeft geen betoog dat we Anton Neggers ontzettend dankbaar zijn voor zijn werk. Het resultaat is een prachtige openbaarmaking van een substantiële uitbreiding van de bronnen voor onze kennis over het verleden van Oirschot. We hopen dat veel onderzoekers in spe daar in ons nieuwe onderkomen gebruik van komen maken.

Hanneke van den Bogaart-Vugts

VLEMMINX, ERVEN & CO

Narres Vlemminx, bijgenaamd Narres Bijnen, schoot in 1901 èn 1903 koning van de Berbelse guld, zoals het gilde Sancta Barbara destijds in het spraakgebruik heette. Zodoende was het in 1905 op kermismaandag een grote dag voor Narres en zijn gezin, ja voor heel zijn familie. Het zat er in dat hij keizer kon worden. Elke dag hadden ze 't erover. Narres had een groot huishouden en daarvoor werkte hij hard en lang. Hij was begonnen zelf stoelen te maken en richtte een fabriekske op onder de naam '*Vlemminx, Erven & Co*.' Hij kon 't niet alleen aan, Jepke den Bekker deed mee.
Narres was een 'gestige' mens, een kundige, vernuftige man zou men nu zeggen. Eigenhandig had hij voor de guld een schutsboom gemaakt; 't was een ijzeren boom met bovenop een soort drietand. Goed, de dag was aangebroken, er werd hard gestreden en Narres was goed op schot. Er werd geschoten met geweren, zogenaamde 'voorlaaiers' en het was traditie dat de koning niet zelf zijn geweer mocht laden. Dat deed een knaap voor hem. Dat schijnt hem noodlottig geworden te zijn want bij zijn laatste, beslissende schot klapte de loop van het geweer uit elkaar. Kwade tongen beweerden dat het opzet was. Wat er van waar is? Feit is, dat een keizer door het gilde bij tegenspoed levenslang onderhouden, ondersteund moest worden. En bij Narres, met zijn groot gezin, kon dat nogal wat inhouden. Het was allesbehalve gildebroederlijk; 't was een laffe streek. Narres was verduveld kwaad, dat is te begrijpen en nu nog is de familie het droevige voorval niet vergeten.
Vrij kort nadien schoot bij Sancta Barbara Govertje Vriens, alias Govertje Pol, keizer. Sjaak Keunen was in die tijd hoofdman, die woonde in wat nu het zaadwinkeltje aan het Vrijthof is. Govertje Pol werd inderdaad keizer, maar ook van hem valt iets tragisch te melden. Hij verbrandde zich namelijk aan heet water uit de nieuwe stoomketel in de fabriek van '*Vlemminx, Erven & Co'*.

Theo van de Loo, 12 mei 1980

Verduidelijking van Theo over de naam 'Erven': 'Den Bekker' was de bijnaam van Jepke, die de vader was van de ons nog bekende Jan Erven.

TERUG NAAR HET OIRSCHOT VAN TOEN (4)
terug naar 1914-1915

Bij die jaren denken de lezers waarschijnlijk aan de wereldoorlog en de zgn. mobilisatie.
Over de gevolgen die de oorlog had voor Oirschot, heb ik in 2008 al een artikel geschreven voor Van den Herd (jaargang 15 no 3). Ter aanvulling nu een artikel over andere zaken die in die tijd in Oirschot van belang waren.

1914 - 1915
Honderd jaar geleden moest onze gemeentesecretaris elk jaar een verslag maken van de toestand van onze gemeente. In het verslag van de jaren 1914/1915 kunnen we lezen dat Oirschot begin 1914 4152 inwoners had. Daarbij waren de vrouwen evenals voorafgaande jaren in de meerderheid. Er werden dat jaar 104 levende baby's geboren, evenwel nog 10 levenloos. 56 personen overleden er dat jaar. Een geboorteoverschot dus. Dan zou je een flinke toename van het aantal inwoners verwachten, maar op het eind van 1914 werden er toch maar 4155 Oirschottenaren genoteerd. Een verschil van drie ten opzichte van een jaar geleden. Dat kleine verschil lag vooral aan het feit dat er zich in dat jaar 205 mensen in Oirschot gevestigd hadden, maar er wel 306 vertrokken waren. Weer een jaar later, eind 1915, telde ons dorp 4186 inwoners. Bovendien veel vluchtelingen, die sinds het uitbreken van de oorlog in Oirschot verbleven en ingekwartierde soldaten. Vooral die laatste groep zou een voordeel voor de middenstand moeten zijn, maar dat was het niet in Oirschot.

Op bestuurlijk gebied was er de laatste 4 à 5 jaren weinig veranderd. Ons dorpsbestuur telde nog steeds 11 leden, waaronder ook burgemeester Breton van Lith en de wethouders Janus van de Ven en Hendrik (Driek) Noyen. De laatste is de grootvader van de familie van Esch (- van moeders kant -), in wiens huis de heemkundekring onlangs onderdak gevonden heeft. Elke drie jaar waren er drie of vier leden aftredend en direct weer herkiesbaar. Zo was bijvoorbeeld in 1915 ook de burgemeester aftredend. Hij werd direct

herkozen en opnieuw geïnstalleerd. Wat zou er gebeurd zijn als hij niet herkozen was als raadslid? Zou hij dan ook zijn burgemeesterspost in hebben moeten leveren?

Gemeenteambtenaren

Het ambtenarenbestand was wel enigszins veranderd wat de personen betreft, maar niet het aantal. De grootste helft van die ambtenaren legde nog geen beslag op een vaste werkplaats in het gemeentehuis. Zij hoefden daar alleen te zijn om zich te beklagen, om nieuwe orders te ontvangen of berispingen, en misschien om hun salaris op te halen.

De belangrijkste ambtenaar - J. Nuyens - was al weer 10 jaar onze gemeentesecretaris. Daarbij had hij wel hulp van L. van Vlokhoven als ambtenaar ter secretarie. In 1912 als volontair begonnen, vroeg hij in maart 1914 opslag. Om redelijk aan de kost te komen had hij naast zijn volontairschap nog nevenfuncties. In de Raad werd voorgesteld om zijn werkuren op de secretarie uit te breiden, zodat hij zijn nevenbetrekkingen kon laten vervallen. Die meer werkuren op de secretarie waren ook hoognodig. De voorzitter stelde voor, hem inderdaad meer werkuren te laten maken en hem daarbij een salarisverhoging tot f 200,- te geven. Dit voorstel wordt aangenomen. In febr. 1915 vroeg Van Vlokhoven, wegens de drukke werkzaamheden in verband met de mobilisatie, weer opslag. Maar als gevolg van diezelfde mobilisatie zat de gemeente zelf ook niet bepaald goed bij kas en wilden ze hem per 1 april best een gratificatie van f 50,- geven en dan het volgende jaar misschien weer, maar echt opslag wilde men nog bekijken. Waarschijnlijk is er van die opslag niks gekomen, want in augustus van dat jaar vroeg en kreeg Van Vlokhoven ontslag. Een andere volontair- secretaris wou zijn baantje best overnemen, maar die kreeg te horen dat die vacature voorlopig niet zou worden ingevuld. Wel werd er tijdelijk een andere functionaris op de secretarie benoemd. Iemand die belast werd met de administratie der broodvoorziening, onder verplichting mede behulpzaam te zijn ter secretarie en wel met een salaris van f 1,- per dag. Hiermee komen we aan de persoon die ouderen onder ons nog persoonlijk gekend hebben als gemeenteambtenaar: n.l. Sjef van Kollenburg

uit de Koestraat. Dat er inderdaad drukke en economisch mindere tijden aanbraken op het gemeentehuis, kun je opmaken uit het feit dat er ook nog een volontair (d.w.z. een vrijwilliger met slechts een zakcentje) op de secretarie werkte: Louis Termeer.
Een andere gemeenteambtenaar uit die jaren was Willem Voermans, bode ter secretarie. Op z'n Oirschots gezegd: gementeboi. Per 1 april 1914 had hij wel ontslag genomen. Zijn opvolger was Hendrik van Beers geworden. Bij zijn salaris hoorde een vrije woning, zoals ook zijn voorganger had.
Verder had Oirschot ook twee veldwachters, die om beurten dienst deden in de kom van het dorp en in het buitengebied. De ene was Alphons Meeuwis, toentertijd beter bekend als Fons Mous en de ander Willem Smulders, in Oirschot bekend als Willeke Speul. In 1907 was er, tegelijk met een oefenlokaal voor militairen, in de Dekanijstraat naast het pand van de familie van Esch, een dienstwoning gebouwd voor de veldwachter. Dit huis, waarvan bekend is dat het deels opgetrokken is van afgebikte stenen, afkomstig van de ingestorte kerktoren, werd toentertijd bewoond door Willeke Speul.
Behalve dokter van Everdingen die naast zijn privépraktijk als gemeentearts ook de zieke onvermogenden in zijn praktijk had, en gemeentevroedvrouw Trui Donkers had Oirschot sinds 1913 ook een gemeenteveearts op proef, n.l. C van Rooyen. In 1914 kreeg hij zijn vaste aanstelling.
Sinds 1881 was Antony Meeuwis onze klepperman. Eigenlijk Manusje van alles in Oirschot, want naast schoenmaker was hij doodgraver, lantaarn(uit)dover en daarbij dus klepperman oftewel nachtwaker. Dat laatste niet meer fanatiek, want hij verzaakte regelmatig. Eind 1914 vroeg hij ontslag om per 1 januari 1915 in het genot te worden gesteld van pensioen.
De officiële tekst van de goedkeuring daarop luidt als volgt:
"1 Aan A. Meeuwis, nachtwaker en lantaarnuitdover alhier met ingang van 1 januari a.s. eervol ontslag uit zijne betrekking te verlenen.
2 Aan A. Meeuwis een gratificatie van f 33,- per jaar te verlenen.
3 De betrekking van nachtwaker niet meer aan te vullen.

4 Benoemd als lantaarnuitdover: Jacobus van Kollenburg op een salaris van f. 30,- per jaar".
En hiermee viel het doek over het eeuwenoude beroep van klepperman.
Jacobus van Kollenburg bleef de enkele straatlantaarns die Oirschot rijk was, niet lang doven. Klaarblijkelijk heeft hij al gauw opslag gevraagd, maar niet gekregen. Daarom heeft hij in oktober of november van het zelfde jaar 1914 al zijn ontslag ingediend. Zijn opvolger werd ene M. van Beers, die ook al lantaarnopsteker was.
Wat wel bleef, was de functie van dorpsomroeper, die in de volksmond klepperman bleef heten. Dit ondanks het feit dat hij zich niet bediende van een klep om iets 'aan den volke kond te doen', maar van een gong.
En al die genoemde ambtenaren moesten hun salaris op gaan halen bij de volgens mij bekende en meest gefotografeerde Oirschottenaar in vroegere tijden, gemeenteontvanger Janus van de Heuvel uit de Nieuwstraat, die sinds 1908 dat ambt uitoefende. Om al die geldzaken te regelen hield hij één dag per week kantoor in het gemeentehuis. Behalve gemeenteontvanger trad hij ook op als ambtenaar van de Burgerlijke Stand. Vermoedelijk werkte hij toch meer (thuis?) dan die ene kantoordag op het gemeentehuis, want voor zich zelf mocht hij jaarlijks f 400,- uit de gemeentekas nemen.

Onderwijs
Feitelijk waren de mensen in het onderwijs - tenminste die van de drie openbare scholen - ook gemeenteambtenaren. Immers zij werden toentertijd door de gemeente benoemd, gecontroleerd en betaald. Ook zij moesten in die tijd hun salaris persoonlijk bij Janus van de Heuvel af gaan halen. Het personeel van de meisjesschool behoorde niet tot het Oirschotse ambtenarencorps. Immers iedereen had wel de vrijheid om een bijzondere school op te richten, maar alleen openbare scholen en hun personeel werden door de overheid betaald.
Ondanks die financiële ongelijkheid waren ze bij de Franciscanessen in de Koestraat al vanaf ongeveer 1907 flink aan het bouwen aan het klooster en de scholen. Echter tijdens de mobilisatie stagneerde de

bouw. In 1905 was er - als vooropleiding voor de kweekschool - een nieuw schooltype opgericht. Het was een opleiding voor meisjes om de tijd tussen lagere school en kweekschool te overbruggen. Ze werd wel 'kopklas' genoemd en was toegewijd aan de H. Hubertus, patroonheilige van rector Hubertus de Bont, als dank voor zijn vele verdiensten aan het onderwijs in de congregatie. Dit schooltype was echter maar een kort leven beschoren. In 1914 werd ze omgezet in een driejarige Ulo voor meisjes: de Hubertus ulo.
Op de drie openbare Oirschotse scholen werd overigens tijdens de wintermaanden, na de gewone schooltijd, herhalingsonderwijs gegeven. Dit zou je eigenlijk ook kunnen beschouwen als de voorloper van het voortgezet onderwijs, maar dan niet in een apart schoolgebouw.
Begin 20ste eeuw waren om een betere verdeling van het leerlingenaantal te krijgen, de zgn. schoolringen ingesteld, zodat kinderen binnen een bepaald gebied naar een bepaalde school moesten. In 1914 hadden de scholen van Straten en Spoordonk recht op een derde leerkracht en een derde klaslokaal. Maar omdat in de school in de kom het aantal leerlingen afgenomen was en er een leerkracht te veel was, werden de schoolgrenzen verschoven ten voordele van de school in de kom.
Tot slot een eigenaardigheidje: De Stratense school kreeg in juli 1914 van de gemeente f 30,- als tegemoetkoming in de kosten van een schoolreisje. Het volgende jaar kregen ze dan niks.

Enkele Bouwactiviteiten

- Zoals boven vermeld stonden de bouwactiviteiten aan het klooster en de scholen in de Koestraat in deze jaren op een laag pitje.
- In april 1914 werd er een bouwvergunning goedgekeurd voor de bouw van een pakhuis van de Boerenbond. Die wilde men gaan bouwen op de hoek van de Oude Grintweg en de Gasthuisstraat, naast de nieuwe stoomzuivelfabriek. Waarschijnlijk is men toen meteen met de bouw begonnen is, want in juli van dat zelfde jaar vroeg het bestuur van de Boerenbond om de aanleg van een kunstweg tegenover het door hen gebouwde pakhuis. Door de gemeenteraad werd besloten om daar ter plaatse een keiweg aan te leggen.

- Ook de paters Montfortanen, die zich in 1903 op Bijsterveld gevestigd hadden, hadden bouwplannen. In juni 1914 werd de bouwvergunning afgegeven.
- In Spoordonk was het aantal leerlingen zover toegenomen, dat er een derde leerkracht benoemd werd, terwijl er maar twee leslokalen waren. Er moest dus een nieuw lokaal bijgebouwd worden. In oktober van dat jaar werd de bouwvergunning afgegeven. Echter, om te kunnen bouwen, moest er eerst een stuk grond bijgekocht worden van Viktor van Esch.

Links op de foto het pakhuis van de Boerenbond. Op de achtergrond de woning van kantonrechter van IJsselsteijn.

Enkele onderwerpen die in die tijd in de vergaderingen van de Raad en B en W aan de orde kwamen.

- In januari 1914 verklaarden B en W aan de firma J. Wintermans, sigarenfabrikanten uit Duizel, het lokaal te verhuren in de tegenwoordige Dekanijstraat, dat voorheen gebruikt werd ten dienste van

het voorbereidend militair onderwijs, voor f 50,- per jaar. In die jaren had ons dorp inderdaad een sigarenfabriekje en bovendien een tabakskerverij binnen haar grenzen. Misschien dat het laatste bedrijfje, waar overigens maar twee personen werkten, in bovengemeld gebouwtje huisde…? Als dat zo was, kan het nooit lang geweest zijn, want in 1916 werd dat gebouwtje als distributiekantoor gebruikt.
- Regelmatig liet de gemeente bomen kappen. In 1914 waren de eikenbomen op de Kasteelpad aan de beurt. Die Kasteelpad werd eerder Stratense Dijk genoemd, (kortweg: d'n Dijk) en tegenwoordig Montfortlaan. Voor de verkoop en de kap werd een publieke veiling gehouden, waarvan deskundigen de opbrengst geschat hadden op
f 1.903,-. Maar bij de veiling was er slechts f 1.565,- geboden en werd de koop opgehouden. Houthandel F. van de Boomen uit Best die al eerder f 1.900,- had geboden, kon de bomen kopen met als voorwaarden dat hij betaalde vóór het kappen en dat de bomen vóór 1 september 1914 geruimd moesten zijn. Later werd besloten het pad opnieuw te beplanten met vier rijen bomen: de twee middelste rijen met eiken en de twee buitenste rijen met om en om een eik en een 'cannida'. Vanaf de kruising met de Notelsestraat tot aan de Antoniusschool staan inderdaad nog steeds vier rijen eiken. Of daar nog 100-jarigen tussenstaan…?
- Dat een kantonrechter zelf ook wel eens over de schreef gaat, bewijst het volgende: kantonrechter van IJsselstijn die zich in 1913 gevestigd had in het pand op de hoek Gasthuisstraat/Odulphusstraat had een ijzeren afrastering aan zijn huis geplaatst en daardoor belemmerde hij het verkeer. Daarvoor had hij, evengoed als ieder ander, een machtiging aan moeten vragen, meende Wethouder Van de Ven, en kaartte dit aan in de vergadering van B en W. Daarop beloofde de burgemeester om met de kantonrechter te gaan praten. Reactie van de kantonrechter was dat hij de uitstekende punten van afrastering er af zou laten halen, maar hij was niet van plan het geheel te ontruimen. Wethouder Van de Ven was het daar niet mee eens. Hij wees erop dat de kantonrechter geen recht had daar iets te plaatsen. De weg was daar veel te smal. Als zijn overbuurvrouw

hetzelfde zou doen, zouden daar op de weg twee voertuigen elkaar niet kunnen passeren. Wethouder Noyen wou de middenweg kiezen en proberen gedaan te krijgen dat het hek tot op de helft werd ingetrokken. Maar wethouder Van de Ven bleef (dapper) bij zijn standpunt en wilde dat er een verbaal werd gemaakt overeenkomstig artikel 59 (?) der Algemene Politie Verordening. Daarop beloofde de burgemeester de veldwachter naar de kantonrechter te sturen met het verzoek onmiddellijk te ruimen. Zou daaraan niet voldaan worden, dan zou hij een verbaal maken. Of de veldwachter ook werkelijk (met lood in zijn schoenen?) naar de kantonrechter is geweest, is niet duidelijk, maar in de volgende vergadering van B en W liet de voorzitter weten dat hij de kantonrechter weer gesproken had en dat die genegen was om de stoep in de oude toestand te brengen. Dat was anderhalve steen intrekken. Volgens wethouder Van de Ven was die stoep op zich niet zo'n bezwaar, maar die ijzeren afrastering. Als die ook zo ver ingetrokken zou worden, zou hij daar genoegen mee nemen. Waarschijnlijk is dat gebeurd, want verder in de verslagen van B en W wordt niks meer over de kwestie vermeld.
- In september werd op voorstel van de voorzitter besloten om dit jaar (1914) de kermis niet te houden 'in verband met de zorgvolle tijdsomstandigheden' en aan de ondernemers van de publiekelijke vermakelijkheden het reeds betaalde staangeld terug te betalen.
- In november 1914 heeft prins Hendrik - de echtgenoot van koningin Wilhelmina - een bezoek gebracht aan de Oirschotse afdeling van het Rode Kruis en hij heeft over deze afdeling zijn tevredenheid en zijn ingenomenheid betuigd. Eigenaardig, dat in het verslag maar twee regeltjes aan dat bezoek gewijd zijn.

Cl. van Esch-van Hout

(wordt vervolgd)

Informatie: RHCe, Gemeenteraadsverslagen, verslagen vergaderingen B en W en losse archieven Onderwijs

VAN MILITAIR KAMPEMENT TOT GEN. MAJ. DE RUIJTER VAN STEVENINCKKAZERNE OIRSCHOT (2)

In 1951 realiseerde men officiers- en onderofficierslegeringsgebouwen en de twee badhuizen D1 (douche) en D2. In juli 1952 werden de twee ketelhuizen opgeleverd, niet alleen als warmwaterbron voor de badhuizen en de nieuwe keukengebouwen I en II annex eetzalen, maar ook voor een centrale verwarming in het kamp als vervanger van de potkachels, gestookt met eierkolen.

ketelhuis

keuken I en II

Vanaf 25 juli 1952 worden op de legerplaats parate troepen gelegerd.
In 1953 wordt het wachtgebouw gerealiseerd met ruimten voor de wachters en vijftig gestrafte soldaten.

Ook in het dorp Oirschot is de komst van de legerplaats merkbaar. In 1954 kwamen in de nieuwe wijk ‘de Pullen’ zesendertig woningen t.b.v. beroepsmilitairen gereed.

Op recreatief gebied komt er in 1954 het Protestant Militair Tehuis (P.M.T.) en in 1955 volgt het Katholiek Militair Tehuis (K.M.T.). Beiden worden tegenover de kazerne gebouwd aan de Eindhovensedijk. De Officiers Mess (Casino) wordt in 1955 opgeleverd.

Officiers Mess met casino

In 1956 volgt de bouw van het nieuwe Kantonnement Zieken Verblijf en het Mobilisatie-complex achter de legerplaats.

In 1959 wordt de manschappen-kantine gerealiseerd, waarin ondergebracht de onderofficiers-kantine, en de grote ontspannings-zaal/bioscoop, gebouwd door bouwbedrijf Pellikaan uit Tilburg.

Manschappen-kantine en bioscoop

paddenstoelkolommen kantines

zaal bioscoop oorspronkelijk voor 1000 soldaten

In 1959 wordt het Korea monument van beeldhouwer P. Roovers, onthuld.
In 1961 verrijst een houten snackbar op de hoek aan de Eindhovensedijk, keuken 3 genoemd, die rood-wit-blauw geschilderd was en in 1971 door brand is verwoest.
De Eindhovensedijk werd in 1962 verhard, een kaarsrechte weg richting Oirschotse toren.
In de zestiger jaren wordt aan ‘de afbouw’ gewerkt, het zwembad (1966), de sportzaal (1969) en in 1967 de legeringsgebouwen voor onderofficieren 119 en 120 (drie personen per kamer).

In 1969 krijgt de Legerplaats een nieuwe naam: ‘de Generaal-majoor de Ruyter van Steveninckkazerne’. Albert Cornelis de Ruyter van Steveninck (1895-1949), was luitenant-kolonel en commandant van de Prinses Irenebrigade. Hij leidde deze brigade in de 2e wereldoorlog vanuit Frankrijk. Nederland werd mede onder zijn leiding bevrijd. Kort voor zijn overlijden werd hij tot generaal-majoor benoemd.

De onthulling van het monument van de generaal-majoor op de kazerne in 1969 door mevrouw de Ruyter van Steveninck.

In de jaren 1972-73 komen de grote veranderingen en worden zo`n 90 gebouwen uit de wederopbouwperiode gesloopt om plaats te maken voor nieuwbouw: een groots onderofficiershotel, twaalf ‘flats’ en acht bureaus. De flats bestonden elk uit vijftig kamers à vier bedden, twee leslokalen, een bar, douches e.d.

In 1978 verrijst er op de kazerne de modernste Europese schietbaan.
De bestaande entree wordt rond 2000 gesloopt en vervangen door een nieuwe ingang met slagbomen.
Verder komt er een grote nieuwe kantine, nieuwe garages, lesgebouwen en een kinderopvang.

De nieuwbouw van het Opleidings- en trainingscentrum Strijpse Kampen

In 2003 wordt de kazerne weer enorm uitgebreid met het rijopleidingscentrum Strijpse Kampen, dat voorheen gevestigd was in de Constant Rebecque kazerne te Eindhoven. In een parkachtige omgeving met een uitstraling van een Amerikaans universiteitscampus zijn nieuwe eigentijdse gebouwen gerealiseerd, drie legeringsgebouwen, een bedrijfsgebouw met atrium en vijf instructiehallen, een lesgebouw, een simulatorgebouw en een bijzonder KEK gebouw met een restaurant en kantine voor 1.400 personen. Vele van deze gebouwen staan in het water.
In 2012 telde de kazerne plm. 5.000 personen.

Frans Adriaanse, voorzitter Stichting Behoud Erfgoed Oirschot

SCHOLASTICAAT (5)

Mijn baantjes

Iedere medebroeder had een zogenaamd 'baantje'. Je was meestal met anderen verantwoordelijk voor een bepaald onderdeel van het gemeenschapsgebeuren.
Toen ik het eerste jaar in Oirschot was heb ik, zoals beschreven, in de linnenkamer gewerkt. Daar kon ik niet veel kwijt aan creativiteit. Ik was dan ook heel blij dat ik het tweede jaar gevraagd werd voor de serre. Ik werd ingedeeld bij de groep die moest zorgen dat de tuinen voorzien werden van bloemen en planten. De serre had door de bom, die achter het park was ingeslagen, veel geleden. Er was jaren geen onderhoud aan gedaan, zodoende was het één puinhoop. We moesten kweken in bakken, afgedekt met glasramen. Heel wat uren gingen zitten in het verspenen van de plantjes. Ik had nooit eerder gehoord van dat werkwoord. Maar als je uren op je knieën had gezeten om de piepkleine scheutjes uit te zetten in potten of in de volle grond, wist je wel wat verspenen betekende.
We moesten er voor zorgen dat er geregeld bloemen voor de kapel waren. Bij grote feesten werden bloemstukken gemaakt waarmee de kosters konden sieren. Daar ontdekte men dat ik niet onaardig kon omgaan met de schone kunst van bloemschikken en enige kijk had op versieringen. Prompt kreeg ik het derde jaar de aanstelling tot koster. Dat was iedere dag bezig zijn in kapel en sacristie. Vooral na de priesterwijdingen was het een drukke tijd als er iedere dag vele missen waren, want iedere priester las elke dag de mis. Behalve het hoofdaltaar in de kapel waren er nog zes zijaltaren, die dan gebruikt werden door de jonge priesters. Er was in de loop der jaren een traditie gegroeid waar je als koster rekening mee moest houden. Als oudste koster moest je zorgen dat de nieuwkomers elk jaar ingeleid werden in het liturgisch gebeuren.

Bisschopswijding

In het begin van het jaar 1950 werd de Montfortaanse gemeenschap verrast door de mededeling dat onze provinciale overste Theunissen benoemd was tot Apostolisch Vicaris van Blantyre in Brits Nyassa-

land, het huidige Malawi. Ik veronderstel dat we er toen blij mee waren en het een reden was om feest te vieren. Vol spanning begonnen we al te gissen wie hem zou opvolgen als provinciaal. Ik weet niet meer of toen al iemand dacht aan Pater Kees Heiligers, maar die werd het wel.
Jan Baptist Theunissen koos als wijdingsdatum het feest van O.L. Vrouw op 25 maart en als plaats van wijding zijn geboorteplaats Schimmert in de parochiekerk van St. Remigius.
Enige weken tevoren werd een loterij gehouden onder de studenten wie er van elke klas als afgevaardigde naar de wijding mocht om te dienen in de plechtigheid.
Laat mij, die nog nooit iets gewonnen had, nu als gelukkige uit de bus komen. Ik mocht met vier medestudenten naar Schimmert. We moesten logeren in Meerssen omdat Schimmert overvol was. Van de plechtigheid herinner ik me niet veel meer. Ik weet niet eens meer welke functie ik in de dienst had. Een vage herinnering heb ik aan de vele buitenlandse hoge omes uit onze congregatie. Heel goed zie ik nog voor me dat bisschop Lemmens, die zijn dorpsgenoot gewijd had op de trappen van de kerk, een toespraak hield zo in de trant van: ”Twee Schimmertse jongens, Gielke van de expert en Sjeng van Gekruus”.
Monseigneur Lemmens was ook van Schimmert, zijn vader was er veearts; de familie Theunissen woonde in het gehucht aan het Kruis.
Het grote feest werd gevierd in het klein seminarie, de Apostolische School op de Bies.
Van het grote diner waaraan wij mochten aanzitten aan de tafel van de gemeenteraad herinner ik me dat het vreselijk lang duurde en er lange pauzes waren tussen de gerechten. Die tijd werd opgevuld met zang van de Leender Choralen, het toen beroemde jongenskoor uit Leenhof, de Montfortaanse parochie. Mijn broertje Wiel was er ook bij en die was trots dat hij kon wijzen op zijn broer, die ook ergens aan tafel zat.
In de vroege avond moesten we weer naar Meerssen. Heel graag hadden we nog iets gegeten want we waren met honger vertrokken uit Schimmert, maar er was niemand meer die ons iets kon bezorgen.

Terug in Oirschot had ik als oudste koster mijn handen vol met het voorbereiden van de dag van de priesterwijding die op 28 maart zou plaats vinden. Mgr. Theunissen zou de oudste klas wijden, waarbij als eerste wijdeling een dorpsgenoot, Giel Herberighs, zou gloriëren. De avond van te voren arriveerde hij in gezelschap van de generale overste en enkele provincale overste uit Europa.
Pater Kaptein, de overste, vroeg mij toen naar de bisschopskamer te gaan om de zogenaamde pontficalia te halen die nodig waren voor de wijding zoals staf en mijter.
Ik maakte toen geen goede indruk bij de nieuwe bisschop. Hij vroeg me of ik ook de heilige olie bij de hand had. Toen ik hem antwoordde dat deze in de broederskapel bewaard werd zei hij letterlijk: “Jij schaap, dat is de ziekenolie.” In het dialect klinkt het misschien iets minder onvriendelijk.
Die dag was voor mij bijzonder, want mijn goede vriend Henk Sterenberg werd ook gewijd en ik was natuurlijk veel bij zijn familie, Pa en Ma en Miets en Elly.

Vakantie in Beusdael
De laatste grote vakantie, die ik in Oirschot meemaakte was wel een heel bijzondere.
We hebben in begin augustus een dag of tien gebivakkeerd vlak over de grens bij Epen in Kasteel Beusdael, bij Teuven in België. Wie daarvoor gezorgd heeft is mij niet bekend. Heel goed herinner ik me dat er fraters op uit gestuurd werden om voor levensmiddelen te zorgen, want we moesten daar voor ons eigen kostje zorgen. Met Joep Feiter en Joep Spobeck mocht ik vanuit Schimmert naar Vaals om een angeltje uit te werpen bij de firma Thijssen, een groothandel in levensmiddelen. De zoon, Aad, was getrouwd met mijn nichtje Martha. Joep Spobeck was er ook bekende aan huis en we hadden Feiter meegenomen vanwege zijn flux de bouche, zijn talent om heel vroom maar vasthoudend te bedelen.
Het kasteel was leeg maar helemaal niet bouwvallig. Het was goed onderhouden. Er was een kapel bij en een groot park met ‘n vijver, die overvol karpers zat.

Pater Hermans was in die tijd onze ‘overste’ aan wie wij moesten beloven dat we trouw zouden zijn aan onze kloosterlijke verplichtingen van gebed en meditatie. De kapel werd gebruikt voor de dagelijkse mis en de gezamenlijke gebeden. De hoogste klas, wij dus, werd aangesteld als fourageurs en koks.
Het waren geweldige dagen, gevuld met wandelingen in de mooie omgeving. Een tocht naar het heiligdom van Moresnet, waar we een H. Mis zongen, die opgedragen werd door de hulpbisschop van Aken. Na afloop kwam zijn secretaris ons complimenteren: “Der Choral war jut!”.

Pater Thei Hustin

(wordt vervolgd)

MUSEUMSCHATTEN

Bij de rondgang door ons museum zien we meteen vooraan in de ‘Van Esch’ schuur de grote vitrine ‘Vroomheid’ met bijzondere voorwerpen, waarvan de heksenbollen door hun glans als eerste opvallen.

De heksenbol wordt ook wel tuinspiegel genoemd. In de 19^{e} en 20^{e} eeuw stonden ze in tuinen van landgoederen, vaak op een siersmeedijzeren onderstel. De glimmende bollen weerspiegelen de omgeving. Men dacht dat de bollen onheil en heksen afweerden en boze geesten hypnotiseerden, waarna ze in de bol konden worden gevangen.
Heksen mogen hun eigen spiegelbeeld niet zien, het zou de toverkracht ontnemen. Daarom hing men ook voor de ramen of onder lampen kleine heksenbollen, bijvoorbeeld van glimmend koper. Door de weerspiegeling in de bol was er geen heks die het waagde binnen te komen.

Verder zien we ex voto's wat betekent; *krachtens een belofte*. Dit zijn voorwerpen die geplaatst worden bij een altaar of heiligenbeeld in een kapel van een bedevaartsoord, als dank aan God voor een verkregen gunst. Votiefgaven uit de klassieke oudheid noemen we anathemata. Het voorwerp is niet noodzakelijk kostbaar en vaak heeft het verband met de aard van een verkregen gunst. Een kreupele offert bijvoorbeeld zijn nutteloos geworden krukken. Een morfologisch
ex voto heeft de vorm van een lichaamsdeel waarvoor genezing werd gevraagd en verkregen. Een scheepsmodel kan een ex voto zijn van een schippersgilde. In sommige bedevaartskapellen zien we hele wanden van tegeltjes voorzien van een dankbetuiging, en soms ook de verkregen gunst.
Het gebruik van ex voto's is in veel godsdiensten bekend en wordt met de term votiefgave aangeduid.

Heel bijzonder en mooi om te zien is Christus en de twaalf apostelen. Deze beeldjes, ongeveer 12 cm hoog, zijn gemaakt van papier maché, heel verfijnd en precies uitgevoerd en in stemmige kleuren geschilderd. Papier maché (Frans; papier mâché =gekauwd papier) wordt gemaakt door b.v. kranten of behangpapier te mengen met stijfsel of behangplaksel.

Beroemd is het in de 19e eeuw in Duitsland vervaardigde papier maché wat o.a. werd gebruikt in het interieur van het kasteel Ludwigslust. Het geheime recept van dit sterke papier maché is helaas verloren gegaan. In Nederland vindt men op paleis Soestdijk en in de hal van het hoofdstation van Groningen plafonds van papier maché.
In de Victoriaanse tijd werden ook meubels, met name tafels, van papier maché gemaakt.

Aan de linkerzijde in de vitrine zien we een voorbeeld van oude volkskunst, lijdensvoorwerpen gemonteerd in flessen zoals een crucifix compleet met aanverwante artikelen allemaal met precisie in de fles gepast. Het met deze zogenaamde Arma Christi vullen van flessen was een geliefd tijdverdrijf voor schippers, als zij met hun boot vastgevroren zaten.

Voor pelgrims is er een handboekje, te gebruiken onderweg naar O.L.V. in ’t Zand en daarnaast natuurlijk een beeldje van Maria van de H. Eik. Zij is in goed gezelschap met O.L.V. van Genooi (Venlo) Den Bosch, Binderen (Helmond) en Ommel. O.L.V. in ’t Zand kan voor muzikale begeleiding zorgen want zij heeft in Roermond ook een fanfare met haar naam tot haar beschikking.

Natuurlijk mogen ook de wijwaterbakjes niet ontbreken. Niet alleen in de kerk maar ook thuis had iedere katholiek een wijwaterbakje. Wij kregen er zelfs een als trouwcadeau. Het belangrijkste gebruik van wijwater is bij de doop, maar het wordt ook gebruikt bij de paasviering en de zegening bij een begrafenis. Ook wordt wijwater gebruikt om allerlei zaken aan God te wijden en zo tegen kwaad en onheil te beschermen. Bijvoorbeeld een woning, een nieuw gebouw maar ook de boorkoppen van de noord-zuidlijn in Amsterdam hebben de zegen ontvangen van deken Ambro Bakker die behalve deze zegening, ook een in de bouwput geplaatst beeldje van de H. Barbara, patrones van mijnwerkers en tunnelbouwers, heeft besprenkeld met wijwater.

Maar het mooiste en meest bijzondere in de vitrine is ongetwijfeld de Reliekenkast uit 1879. Het lijkt een klein huisaltaar met voor elke dag van het jaar een klein papiertje met daarop de naamdag en een minuscuul voorwerp van die betreffende heilige. Relikwieën zijn overblijfselen die betrekking hebben op Christus zelf of van heiligen die binnen bepaalde religies vereerd worden m.n. de Rooms-katholieke kerk en het Oosters-orthodoxe christendom.

Ook binnen het hindoeïsme en boeddhisme speelt deze verering een belangrijke rol. In de late Middeleeuwen vormden relikwieën een bron van levendige handel.

U ziet dat het zeker weer de moeite waard is om met deze informatie ons museum ‘de Vier Quartieren’ te bezoeken. U kunt er een kopje koffie drinken en onze medewerkers zullen u desgewenst uitleg geven, of gewoon maar wat buurten.

Nelly van Kessel

DE KANUNNIKEN VAN OIRSCHOT (3)

4. Apollonius

Apollonius is de eerste kanunnik, die we bij naam kennen en daarmee is dit gegeven de oudste aanwijzing voor het bestaan van een kapittel in Oirschot. Hij wordt al genoemd in 1216, wanneer hij als kanunnik van Oirschot een cijns van 8 penningen Keuls en een vierde deel van de grove en smaltienden onder Casteren verkoopt voor de som van 6 mark en 6 schellingen plus een jaarlijkse rente van 29 penningen Luiks.[1]

5. Arnoldus

In de lijst van dekens van het kapittel wordt hij als derde [gekende] deken genoemd, echter zonder jaaraanduiding.[2] We weten alleen dat hij kanunnik was vóór 1400.[3]

6. Willem Aerts van Leende

Deken van 1475 tot 1503, rentmeester van de abdij van Echternach

Volgens Schutjes is deken Wilhelmus Aertssoen van Leend dezelfde persoon als Wilhelmus Arnoldi, die tussen 1484 en 1500 de verschillende kwitanties tekende die in het archief van de St. Jan in 's-Hertogenbosch bewaard worden.[4] In de aktes in het rechterlijk archief van Oirschot wordt hij bijna altijd heer Willem Aerts [van Leende] genoemd.

Heer Willem verschijnt op 20 juli 1472 op het Oirschotse toneel. Hij wordt dan nog alleen met zijn naam genoemd zonder aanduiding van een geestelijke rang, in een opvallend plechtig opgemaakte akte: '*Komen zijn de kerkmeesters van de collegiale St. Petruskerk van Oirschot met toestemming hierin van de deken en het kapittel van Oirschot en van de schepenen, gezworenen en raadslieden en een deel van de inwoners en verkopen aan Willem Aerts ten behoeve van de zusters van Orthen gevestigd in de Hinthamerstraat in Den Bosch, een rente van 3 pond paijment uit een rente van 6 pond per jaar die steeds werd betaald door Jacop Jacops van Herle, enz*.' [5]

Pas drie jaar later, in mei 1475, wordt hij als buurman bij de koop van een hofstad in herdgang Kerkhof '*Willem Aerts als deken van het kapittel te Oirschot*' genoemd.[6] Waarschijnlijk is deze koop niet doorgegaan, want vervolgens is de akte in het schepenprotocol weer doorgestreept. Maar hij zal vast niet met de titel 'deken' zijn vermeld, als hij die functie ook niet had.
Officieel stond hij tot nu toe pas vanaf 1476 te boek als deken.[7] Ook zijn einddatum moet een jaar worden vervroegd. Tot nu toe was hij deken tot 1504, maar hij blijkt te zijn overleden in 1503.[8]

De eerste bekende officiële daad in zijn functie van deken dateert van 2 september 1476. Hij trad toen op als hoofdarbiter in een geschil vanwege de doodslag op Jan van Geldrop (ook wel Rovers genoemd), die door de misdadigers Jacop zoon Jacop van den Doeren en diens broer Aert om het leven was gebracht.[9] Ook tussen Aernt Heijstmans en Evan van Ellaer was in 1489 onenigheid ontstaan over een eerder gesloten overeenkomst. Ze wilden zich vervolgens onderwerpen aan bemiddeling door arbiters. Maar omdat men het onderling ook daarover niet eens kon worden, hebben ze gezamenlijk een extra arbiter benoemd in de persoon van heer Willem Aerts als deken van Oirschot. Nadat ze hem hun documenten hebben overhandigd, deed hij uitspraak over de zaak, die niet nader omschreven wordt.[10]

Samen met zeven andere personen, waaronder de pastoor van Aelst, beloofde heer Willem Aerts van Leende aan Willem van Katwijk als rentmeester voor de heer van Merode een jaarlijkse pacht voor de windmolen te betalen van 44 mud rogge en een bedrag van 33 dubbelen en wel in twee termijnen, gedurende zes jaar, te weten de helft van de rogge en het geld met Kerstmis en de andere helft met St. Jansdag erna en zo zes jaar lang. Ze beloven deze pacht te zullen voldoen volgens de pachtovereenkomst, maar die werd niet in deze akte opgenomen. De eigenlijke pachters zijn Jan Smolders en Goijaert Smolders maar de betreffende personen stelden zich garant als borg, waarbij heer Willem als deken en heer Jacop Brouwers (de

pastoor van Aelst) niet verder aansprakelijk zijn dan voor het 1/4e deel van de rogge en het geld.[11]

Heer Willem Aerts heeft nogal wat zakelijke transacties laten vastleggen, waarvan niet altijd duidelijk is of de betreffende zaken door hem als privépersoon werden gedaan of dat het aan- of verkopen betrof die, via hem als deken, voor het kapittel of de kerk waren:
- Meester Dirck de Crom, kapelaan in de St. Petruskerk als gemachtigde voor het kapittel van St. Odulphus in de gemeente Borgloon in het bisdom Luik, verkoopt in 1476 een pacht van 5 lopen rogge, eigendom van dit kapittel, aan heer Willem Aerts, deken van het kapittel te Oirschot.[12]
Met Kerstmis werden gewoon zaken gedaan, want in twee aktes van die dag in datzelfde jaar werd een gewone roggepacht vastgelegd.
- In 1482 beloofde Peter Dirck Lambrechts aan heer Willem Aerts deken van Oirschot, een jaarlijkse rente van 2 rijnsgulden, op onderpand van een stuk beemd genoemd de Mortel, gelegen onder Ameijden.[13] In 1484 blijkt Peter één jaar niet aan zijn verplichtingen te hebben voldaan. Heer Willem stelt de priester heer Henricks van Esch aan als zijn gemachtige om zijn rechten op te eisen en het bezit van Peter daartoe te laten verkopen.[14]
- Van Aert, natuurlijke zoon van Dirck Cleijnael, koopt hij met alle documenten en testamenten erbij de helft van een pacht van 3 mud rogge, maat van Oirschot. Als zekerheid voor deze pacht geeft Aert hem een stuk beemd in onderpand gelegen onder Ameijden.[15]
- Dirck Goossen Neven draagt aan heer Willem Aerts een pacht over van 1 mud rogge, maat van Oirschot met 1 jaar achterstand, op onderpand van een huis, tuin etc., herdgang de Kerkhof.[16]
- Margriet dochter van Everaerts van de Vloge als weduwe van Willem Rutgers van Oudenhoven krijgt 11 lopen rogge vanwege een pacht van heer Willem Aerts.[17]
- In datzelfde jaar koopt hij van de erfgenamen van wijlen Pauwels Jans Bruijnen een stuk land genoemd de Geritsakker gelegen onder Boterwijk voor een bedrag van 69 peters en 4 en een halve stuiver, elke peter tegen 18 stuivers.[18]

- Acht met name genoemde gedupeerden verkopen namens de gemeente Oirschot aan heer Willem Aerts, deken, hun vordering die de volgende personen aan de gemeente verschuldigd zijn:
Jacop Henricks van Strijp 27 en een halve Rijnsgulden
Philips van Geldrop 19 Rijnsguldens en 8 en een halve stuiver
Gevart Janssen van Geldrop 29 Rijnsguldens en 13 stuivers
Goijaert Henrick Jacops 22 Rijnsguldens
Heer Henrick van Esch 37 en een halve Rijnsgulden
Meeus Coelen 13 Rijnsguldens en 9 stuivers
Adriaen Smollers 21 en een halve Rijnsgulden
Meester Dirck de Crom 14 Rijnsgulden
Jan Beertkens 13 en een halve Rijnsgulden
Frank van der Meere 15 Rijnsgulden
Dirck de Hoppenbrouwer 18 Rijnsguldens en 4 stuivers.
De totaalsom bedraagt 231 Rijnsguldens en 14 en een halve stuiver. Daartegenover is de gemeente aan heer Willem een bedrag van 218 Rijnsguldens en 5 stuivers schuldig, dus het restant voor de gemeente bedraagt 13 Rijnsguldens en 9 en een halve stuiver, welk bedrag de deken aan de gemeente Oirschot zal betalen zodra hijzelf volledig is betaald. De acht personen beloven de deken dat, voor wat betreft de andere personen die nog geen betalingsbelofte hebben gedaan, die daarvoor te garanderen. Nog in datzelfde jaar gaat dit problemen opleveren. Heer Willem Aerts dient zijn beklag in omdat hij een drietal halve schepenbrieven heeft, die zijn opgemaakt in de gebannen vierschaar voor schout en schepenen, inzake een rente van 2 Rijnsguldens per jaar die twee jaar onbetaald is gebleven op onderpand van een zeker stuk land in Oirschot. Hij wil dat hem het onderpand wordt toegewezen. Op de koopdag heeft ene Laureijs de koop willen hebben namens heer Willem Aerts inzake diens vordering. Hij wenst dat de schout, namens de heer, deze Laureijs dwingt om de
32 Rijnsguldens en de kosten van de procesvoering aan hem te betalen, danwel dat Laureijs daar officieel anders bezwaar tegen moet indienen. Op 2 mei 1486 beloven de acht mannen de overdacht van deze vorderingen gestand te doen en alle lasten namens de gemeente Oirschot af te handelen.[19]

- De fabriekmeesters van de St. Odulphuskapel te Best beloven in 1486 aan heer Willem Aerts als deken te Oirschot een jaarlijkse rente van 4 rijnsguldens en 12 stuivers te gaan betalen.[20]
- Adriaen Adriaens, Henrik Henricks van der Schaeft, Mathijs Jan Leemans en Bartholomeus Jan Aert Broekhuijs beloven samen en hoofdelijk om aan heer Willem Aerts 50 peters en 4 stuivers en 3 lopen rogge te betalen, maat van Oirschot.[21]
- Ook in 1487 koopt hij van de kinderen van Willem van de Velde een stuk beemd genoemd de Geesthuijst, herdgang de Notel. Het aankoopbedrag wordt niet vermeld, wel dat op het land al een verplichting aan heer Willem persoonlijk rustte van 5 lopen rogge per jaar, maat van Oirschot. [22]
- Bovendien koopt hij enkele maanden later van Peter zoon wijlen Jan Gerits van der Lulsdonk een stukje land gelegen onder Boterwijk in de 'Ekkerschotten'. Dit is ongetwijfeld voor heer Willem persoonlijk, want hij beloofde 'zijn' erf zodanig te omheinen, dat Peter daarmee tevreden is.[23] In 1494 vergroot hij dit bezit daar door een stuk aangrenzend land te kopen van dezelfde verkoper. Ook nu werd in de akte opgenomen dat heer Willem tussen zijn erf en dat van Peter een omheining zal aanbrengen, zodanig dat Peter daar geen nadeel van heeft en als heer Willem zou worden verboden om te wegen waar hij nu weegt, dan zal Peter hem een andere weg wijzen zodat heer Willem toegang tot zijn erf kan hebben, zonder overlast van vee etc.[24] Al bij de eerste koop in 1487 was opvallend dat zijn verplichting werd vastgelegd over de omheining, maar daar zal ongetwijfeld reden toe geweest zijn, want de zaak 'afscheiding' komt bijna tien jaar later weer op de rol. Naast de schepenen zijn er maar liefst zes afgevaardigden voor de gemeente nodig om heer Willem Aerts toe te staan dat die op zijn erf een 'gelijnt' (= schutting) mag zetten tussen zijn erf en dat van de gemeente, verder tussen het erf van Aert en heer Joerdens en vandaar rechtuit naar de andere eik toe. De posten van de schutting zullen de palen zijn tussen het erf van de deken en dat van de gemeente. De deken belooft om de schutting altijd behoorlijk te zullen onderhouden zoals dat hoort zonder overlast voor de gemeente.[25]

- In 1488 toont heer Willem Aerts een achterstallige vordering aan die hij heeft inzake een bedrag van 19 rijnsguldens, elke gulden van 20 stuivers, welk bedrag Philips Henricks van Geldrop eerder aan Joerden Ansems had beloofd t.b.v. de gemeente Oirschot, volgens de schepenbrief van Oirschot d.d. 21 april 1486. Daarop hebben de schepenen bij vonnis bepaald dat heer Willem zijn vordering op het onderpand mag verhalen, met de opmerking dat hij wel de rechten van anderen daarin dient te respecteren. Er wordt ter compensatie een bepaald stuk nieuw land aangewezen dat afkomstig is van de gemeente in herdgang Spoordonk aan het Lieveld, groot ca. een bunder. Vorster Jan van Esp heeft de uitwinning voortgezet en het bezit is verkocht aan heer Henriks van Esch, priester (die al eerder meerdere malen als zaakwaarnemer voor heer Willem is opgetreden) voor 8 gulden en de kosten van de procedure.[26]
- Zelf verkocht heer Willem Aerts aan Corsten Henricks van de Velde een stuk heiveld, herdgang Spoordonk, ter plaatse genoemd 'op Lieveld'. Heer Willem had dat perceel verkregen nadat hij het had laten uitwinnen met het schepenbankrecht van Oirschot. Het heiveld was eerder eigendom van Philips Henricks van Geldrop.[27]
- Een enigszins opvallende transactie is de navolgende: In 1491 verkocht Jenneke, de weduwe van Peter van Ellaer, die daarvoor door wijlen haar man was gemachtigd om al het roerend of onroerend bezit te mogen verkopen of belasten tot als diens schulden daaruit waren betaald, aan heer Willem Aerts een stuk eeuwsel groot ca. 2 lopenzaad onder Boterwijk. In een voetnoot staat vermeld dat de koop is vervallen. Onduidelijk is of dat door toedoen van de verkoopster of de koper is gebeurd. Maar een jaar later is Jenneke hertrouwd met Faes de Metser en verkoopt opnieuw aan heer Willem Aerts hetzelfde eeuwsel**.** [28]
- In 1494 laat heer Willem twee keer door een zaakwaarnemer een stuk land voor hem kopen:
Cornelis Smeets koopt het stuk land in 't Eeckerschot onder Boterwijk erbij van Peter Jans van der Lulsdonk zoals eerder al beschreven was en heer Henrick van Esch koopt ten behoeve van heer Willem met een vonnisbrief een stuk beemd genoemd de Knoepsbeemd

in herdgang Hedel aan het Tregelaer van heer Willem van Petershem, ook priester.[29]
- Heer Willem Aerts verkoopt aan Dirck Corstens van de Velde ten zijnen behoeve en van Henrick en Jenneken, kinderen van Joerden Dirck Hoppenbrouwers, een perceel veenland gelegen in de plaats Gestel bij Oisterwijk.[30]
- In 1500 koopt hij een roggepacht van Jan zoon wijlen Jan Peters en zijn vrouw Oden dochter van Oden Henrick Riemslegers.[31] Ook van de kinderen van wijlen Peter Jacobs van Esch krijgt hij jaarlijks een mud rogge. [32]

Uit bovenstaande valt af te lezen dat het persoonlijke onroerend bezit van heer Willem groot was en behoorlijk over Oirschot verspreid lag. Samengevat bestond dat tenminste uit de volgende eigendommen:
Hij woont in 1476 aan 'het kerkhof van Maria' (de O.L. Vrouwekerk) in of bij het huis van zijn voorganger heer Franck van Boert, die dan abusievelijk nog deken werd genoemd.[33] In 1479 heeft hij bezit dat grenst aan de Nieuwstraat. In 1481 heeft hij weer allemaal andere buren ergens in herdgang de Kerkhof o.a. meester Daniel van Herzel, kanunnik, heer Willem Vos priester en diens broer heer Henrik Vos, priester en kanunnik. In 1485 kocht hij de Geritsakker onder Boterwijk en twee jaar later een stukje land, gelegen onder Boterwijk in de Ekkerschotten als belendend perceel van het erf dat hij daar al had. In 1494 koopt hij weer een stuk land hieraan grenzend bij. In 1490 verkocht hij een een stuk heiveld, groot ca. een bunder in herdgang Spoordonk, ter plaatse genoemd op het Lieveld. In 1491 kocht hij een stuk eeuwsel groot ca. 2 lopenzaad onder Boterwijk. Intussen kocht hij ook een stuk beemd genoemd de Geesthuijst, herdgang de Notel. Via een uitwinning verkreeg hij een stuk stuk beemd, de Knoepsbeemd genoemd, herdgang Hedel aan het Tregelaer. Uit een akte van 1495 blijkt dat heer Willem land onder Ameijden heeft en ook in het Moelsbroek.[34] In 1498 verkocht hij een perceel veenland in de plaats Gestel bij Oisterwijk, genoemd de Oude Hoef.

Heer Willem en het kapittel

In het Rechterlijk Archief van Oirschot zit een los blad in het handschrift van heer Willem Aerts met de volgende tekst: *'Ik, Willem Aerts, priester en deken van Oirschot, als commissaris en stadhouder van de lenen van de abt van Echternaken, verklaar hierbij plechtig dat voor mij en de leenmannen, met name Dirck Borgrave, Jan van Os en Conraet Kempen, in eigen persoon is verschenen jonker Willem zoon van Claes van Buckhoven, die mij heeft gevraagd dat het hem zou worden toegestaan door de abt etc. om een mangoed in leen te verkrijgen, zijnde een ´scheut' tiende met toebehoren gelegen in de gemeente Os, zoals zijn moeder Petronella die tiende heeft bezeten vanwege de abt. Omdat ik de gemachtigde ben heb ik deze schoottiende nu aan jonker Willem overgegeven en hem ´hand en mond´ verleend en hij heeft mij daarvoor hulde gebracht en de eed van trouw afgelegd zoals dat hoort.*' [35]

Ten behoeve van de diakonie toonde heer Willem '*met zijn autentieke boeken, waarvoor hij de gebruikelijke belofte van echtheid heeft gedaan*' een achterstallige vordering aan inzake een jaarlijkse pacht van 9 lopen rogge, die naar zijn zeggen vier jaren achterstallig was. Deze pacht had Daniel de Riemsleger eerder beloofd aan de diakonie op onderpand van een deel van een stuk beemd in het Ekerschot. Daarop hebben de schepenen bij vonnis bepaald dat heer Willem zijn vordering op het onderpand mag verhalen en is er beslag gelegd op die onderpanden en wel op twee stukken eeuwsels, genoemd het Ekerschot, aan elkaar gelegen onder Boterwijk. Voor de uitwinning was Jan Peters van Esp gemachtigd en die heeft de proceduren in de gebannen vierschaar voortgezet zoals in het vonnis was bepaald. Het bezit is ook in Den Bosch gepubliceerd geweest. De koop is gegund aan mr. Jan Balious (ook wel Belious) t.b.v. zijn wettige vrouw Lisbeth en haar kinderen die ze heeft of nog zal krijgen bij meester Jan.[36]

Als deken geeft heer Willelmus Arnoldi, samen met Bernerus de Merode en de meesters Ricaldus de Merode en Daniel de Heerssel,

kanunniken van St. Pieter, voor schepenen van 's-Hertogenbosch aan Franco de Langel ten behoeve van de priester Henricus de Essche en Martinus Vleminx, rentmeester van het kapittel van Oirschot en
Arnoldus Barbier macht alle cijnzen, renten, pachten en inkomsten van hen tot wederroeping toe te innen.[37]

Met zijn mede-kanunniken verkoopt hij namens het kapittel aan Jan Henricks van der Vloeten een pacht van 2 mud rogge per jaar, Oirschotse maat, die het kapittel jaarlijks heft uit een perceel genoemd de Moest, herdgang de Kerkhof. Omgekeerd koopt het kapittel van Jan Henricks van der Vloeten en zijn vrouw Mechteld dochter van Peter van Gestel een rente van vier pond op onderpand van een huis met toebehoren aan de Hovel en een rente van twee pond, elk pond tegen 7 stuivers, op onderpand van een perceel genoemd de Moesten in herdgang de Kerkhof.[38]
Aert Jacop Smollers verkoopt aan heer Willem Aerts als deken van de St. Petruskerk en hoofd van het kapittel een pacht van 13 lopen rogge. Ook hier wordt meteen daarop door de kanunniken een pacht van een mud rogge overgedragen.[39]

Als deken en hoofd van de kerkfabriek heeft hij ook zeggenschap over het St. Joris-gasthuis. Samen met heer Wernaer van Merode, kanunnik van de St. Petruskerk, meester Jan Balious, eerder waard van het gasthuis en Cornelis Smeeds als beheerder van het gasthuis, stellen zij de persoon van Wouter Wouter Mathijs Baks als nieuwe waard aan en bepalen de voorwaarden waaraan de beheerder moet voldoen.[40]
In 1503 heeft na de dood van Henrick Riemslegers de boedelverdeling plaats van het bezit van hun vader en moeder Beda. De vijf kinderen krijgen een deel, waaruit ze ieder een vijfde deel van een zester rogge aan heer Willem Aerts 'als deken van Oirschot' moeten betalen.[41]

In de periode onder zijn dekenaat heeft hij aan de wieg (of in deze situatie liever het graf?) gestaan van de oprichting van de cantorij.

De opening van het testament van Engelbert van den Spijcker, waarin de oprichting van de cantorij aangekondigd werd op 6 november 1492, vond plaats in het trappenhuis van de Oirschotse kapitteldeken Wilhelmus Arnoldi Aerts.[42]
Ook in de periode van zijn dekenschap sticht de kanunnik Jordanus van Geldrop het officie van een dagelijkse mis op het hoogaltaar.[43]

De exacte datum is niet bekend, maar in de loop van 1503, in ieder geval vóór 5 september, blijkt heer Willem te zijn overleden. De priester heer Jan van der Ameijden en heer Merten Vlemmincks worden dan als eerste uitvoerders van de laatste wil van heer Willem Aerts, 'eerder deken te Oirschot', genoemd. In een voetnoot iets later wordt Andries Jan Coremans genoemd als uitvoerder van de laatste wil van heer Willem Aerts.[44] In 1503 komt de naam van Henrick de Hoze als vierde uitvoerder van de laatste wil voor en weer even later meester Aert van der Meijden.[45]
De executeurs verkopen ten behoeve van deze nalatenschap verschillende roggepachten. Wellicht zullen de opbrengsten hiervan aangewend zijn om een laatste wens van heer Willem Aerts te verwezenlijken: de stichting van het beneficie van St. Willbrord. Op 23 augustus 1504 brengen Johannes van der Meyen, priesterkanunnik van
St. Katherina in Eindhoven en investitus van de parochiekerk van Bladel, en Henricus Hoze, procureur van het Luikse Hof, als executeurs van het testament van Wilhelmus Arnoldi Aerts van Leende de inhoud van dit testament ter kennis aan het kapittel.
- Deken Wilhelmus wil tot zielerust van hem, zijn ouders en vrienden een nieuw altaar of eeuwigdurende kapelanie stichten tot lof van God en ter ere van O.L. Vrouwe Presentatie en de zalige Willibrord. Dit altaar moet op een geschikte plaats in de kerk van Oirschot worden opgericht.
- Hij bestemde daartoe een jaarlijkse erfpacht van 15 mud rogge, waarvoor drie missen per week moeten worden opgedragen.
- Als beneficiant benoemt hij een familielid van hem, de clericus Andreas Coremans. Na diens dood zal het recht van presentatie toekomen aan de oudste van de naaste bloedverwanten van de stichter.

Zo mogelijk moet die een geschikt familielid als rector voordragen, maar na de derde presentatie zal de beneficiant voortaan altijd door het kapittel aangesteld worden met dien verstande, dat bij voorkeur een familielid die priester is of binnen het jaar zal worden en geschikt is, binnen één maand na vacatie zijn aanstelling ontvangt.
- De benificianten moeten resideren en eerbaar leven volgens de canonieke voorschriften en kerkelijke bepalingen en bij de getijden en het Goddelijke Officie tegenwoordig zijn. Zo niet, dan zullen de kerkmeesters met toestemming van het kapittel over de altaarinkomsten beschikken. De meerdere inkomsten dan die welke voor de altaarbediening nodig zijn, komen ten bate van de kerkfabriek. Bij verzuim van elke mis verbeurt de rector één mud rogge aan de kerkfabriek.
- Vervolgens worden de erfgoederen aangewezen, waaruit de fundatie-inkomsten, zowel aan rogge als geld, te betalen zijn. Voor het innnen daarvan krijgt de rector jaarlijks 3 rijnsgulden en uit de meerdere inkomsten zal jaarlijks voor 25 rijnsgulden linnen onder de meest behoeftige armen van Oirschot worden uitgedeeld, met raad en toestemming van de deken en de twee oudste kanunniken.
- De rector moet het feest van O.L. Vrouw -Presentatie jaarlijks plechtig als een triplex festum vieren. Onder de kanunniken, kapelaans, vicarissen en andere residerende priesters moet hij jaarlijks 4 rijnsgulden verdelen, zodanig dat de aanwezige kanunniken daarvan een dubbele portie per hoofd ontvangen en de kapelaans en jaarvicarissen een enkelvoudige portie.
- Voor het zingen van het vrijdagse lof van het H. Kruis zal hij aan diezelfden en aan de aanwezige koster en schoolrector jaarlijks 2 ½ rijnsgulden distribueren. Insgelijks zal hij 2 ½ rijnsgulden op het jaargetijde van de stichter distribueren, zo dat de celebrerende kanunniken, kapelaans en jaarvicarissen ieder een ½ stuiver ontvangen en van het overschot de aanwezige kanunniken een dubbele en de kapelaans en jaarvicarissen een enkelvoudige portie per hoofd krijgen. Op het jaargetijde van de jongeren (domicelli) Jacobus van Gaesbeke en Johannes van Merode jr., te houden op maandag of dinsdag na zondag Laetare, zal de rector dezelfde uitkeringen doen als het jaargetijde van de stichter zelf. Voor al zijn moeiten bij de

distributies ontvangt hij jaarlijks 2 rijnsgulden opdat hij alles te ijveriger voor des stichters zielerust zal nakomen. Verder legateerde stichter aan de kerkfabriek 25 rijnsgulden ééns tot aanschaffing der noodzakelijke ornamenten voor gezegd nieuw altaar en 2 Bossche ponden jaarlijks voor brood, wijn en licht t.b.v. datzelfde altaar. Volgt goedkeuring van het kapittel.
Notaris Joh. Buetzelar, getuigen: Henricus van Esch, kapelaan en de clericus Gijbertus de Vivario (v.d.Vijver).[46]

Heer Willem Aerts van Leende blijkt een zoon te hebben gehad, Wouter geheten, die soms ook wordt genoemd Wouter Sdekens, en die is verwekt bij Maria Claes. Deze zoon geeft machtiging aan zijn vrouw Lisbeth dochter van wijlen Bertelmeeus Vekemans te Turnhout om al zijn chijnsen, rentes en pachten etc. voor hem te innen, zowel vervallen als voor de toekomst. Zij mag daarbij ook weer andere gemachtigden benoemen en ze mag ook de akte in ontvangst nemen van een huis dat Wouter heeft gekocht van Cornelis, de bode van het gasthuis te Turnhout.[47]

Heer Willem moet tijdens zijn leven een behoorlijk reputatie hebben opgebouwd, want ruim 17 jaar na zijn dood in 1521 wordt nog vermeld dat een erf, nu van meester Jacop van Geldrop, eerder van heer Willem Aerts van Leende, deken te Oirschot, was.

Hanneke van den Bogaart-Vugts, hbogaartvugts@zonnet.nl

(wordt vervolgd)

[1] Camps, deel I, nr.113, p182.
[2] Sanders II, p. 233
[3] LA (jaargetijdenboek), fol. 35
[4] Schutjes V, p.365
[5] RAO 1472 -194

[6] RAO 1475 - 073
[7] Visschedijk, p. 41
[8] Visschedijk, p. RAO 1503 – 203 en 204
[9] RAO 1475 - 177
[10] RAO 1489 - 344
[11] RAO 1477 152/153
[12] RAO 1476 - 084
[13] RAO 1482 - 061
[14] RAO 1484 - 001/002
[15] RAO 1482 - 369
[16] RAO 1484 - 122
[17] RAO 1485 - 035/037
[18] RAO 1485 - 126/133
[19] RAO 1585 - 140/254 en 1486 - 158
[20] RAO 1486 - 160
[21] RAO 1487 - 040
[22] RAO 1487 - 153
[23] RAO 1487 - 329
[24] RAO 1494 - 090
[25] RAO 1496 - 078
[26] RAO 1488 - 444
[27] RAO 1490 - 161
[28] RAO 1491 - 258 en 1492 - 148
[29] RAO 1494 - 146
[30] RAO 1498 - 113
[31] RAO 1500 - 048
[32] RAO 1502 - 066
[33] RAO 1476 - 168
[34] RAO 1495 - 016 en 1502 - 098
[35] RAO 1488 - 443
[36] RAO 1489 - 338/339
[37] Sanders II, p. 225, nr. 537
[38] RAO 1500 - 060/061/062
[39] RAO 1501 - 005/006
[40] RAO 1494 - 054
[41] RAO 1503 - 038
[42] Frenken, p. 176
[43] Frenken, p. 239
[44] RAO 1503 - 203/204
[45] RAO 1503 - 253 en 1504 - 014
[46] Frenken, p. 189
[47] RAO 1509 - 185